

ЕЗИЧЕСКИТЕ ИДОЛИ И БОЖЕСТВА ПРИ ПОЛАБСКИТЕ СЛАВЯНИ

Даниела Далчева-Люпке

Изворите, отразяващи религиозния живот на полабските племена, могат да бъдат разделени в три групи. Първата група включва хрониките на Титмар Мерзебурски, Адам Бременски и Хелмолд (1). Втората група обхваща биографиите на епископ Ото Бамбергски, а към третата група биха могли да се причислят датските хроники. Най-ранните сведения за религиозните представи на полабите принадлежат на Титмар, който в периода 1012–1018 г. съставил осемтомна хроника. Като епископ на Мерзебурската епископия, граничеща с полабските територии, Титмар бил, така да се каже, непосредствен наблюдател на славянското езичество. Съществува даже мнението, че той е владеел добре славянски език. Хронистът се намирал в тесен контакт и с немския крал Хайнрих II. Често пъти мерзебурският епископ придружавал краля по време на походи в земите на полабите. Ето защо и описанията на Титмар са плод на собствени спомени. За разлика от него другият западен хронист Адам Бременски познавал славяните твърде повърхностно. Това се дължало на факта, че Хамбургската епископия, към която принадлежал, била сравнително отдалечена от полабските земи. В своята хроника „Делата на хамбургските епископи“ (1072–1076) Адам описал религиозните представи на полабите фрагментарно.

Към кръга на хронистите, описващи религията на полабските племена, принадлежи хрониката на Хелмолд. Неговият труд „Славянска хроника“ е събран в две книги, писани в периода 1167–1171 г. Хрониката започва с християнизацията на полабите от първата половина на IX век и завършва около 1170 г. Хелмолд бил поставен от любекския епископ за свещеник в малкото селце Босау, намиращо се в земите на абодритското племе вагри. Изградената тук църква била

и първата християнска обител на полабска земя. Известно е, че заедно с любекския епископ Хелмолд бил приет на няколко пъти от абодритския княз Прибислав. Така информацията, достигнала до нас от този хронист, е особено ценна, тъй като е плод на собствени преживявания. Вярно е, че своите първоначални описания Хелмолд базирал на известието на Адам. Впоследствие обаче в резултат на честите си посещения в земите на абодритите той имал възможност да придобие реална представа за религиозния живот на славяните в Мекленбург. По този начин Хелмолдовата хроника се явява допълнение на хрониката на Адам Бременски.

За религиозните вярвания на полабските и померанските племена може да се съди по запазените текстове от биографите на епископ Ото Бамберски.: Волфгер, така нар. Прюфенингски монах (Monachus Prieflingensis), Ебон и Херборд. Тези трима биографи описват мисионерските пътешествия на бамбергския епископ в земите на полабите и помераните в годините 1124 и 1128 г. Пътешествията били проведени по покана на полския крал Болеслав Кривоусти, който успял през 1121 г. да постави временно под ленна зависимост померанския херцог.

В рамките на 20 г. след смъртта на епископ Ото (в периода 1140–1160 г.) възникват и трите жития на баварския епископ. Тъй като описанията са изключително подробни, може да се предположи, че биографите са били в контакт с участници в мисионерските експедиции (2). Особено ценни за нас са описанията на полабските езически храмове в Гютков и Гарц (о-в Рюген), както тези в Померания, на десния бряг на р. Одер: във Волин и Щетин.

Към скандинавските извори, засягащи религиозния живот на полабите, се отнасят трудът на Саксо Граматика „История на Дания” (1185–1201) и на исландския историк Олаф Тордарсон (1212–1259 г.), автор на сага за датския крал Кнут (Knytlingasaga). Хрониката на Саксо “История на Дания” обхваща 16 книги. В книга 14 той подробно описва полабския бог Святovit, неговото светилище, езическите обичаи, провеждани тук, както и превземането на остров Рюген от датчаните през 1168 г. Тъй като описанието е изключително подробно, се предполага, че Саксо е записал разказите на датския епископ Абсалон, участник в инвазията на Дания на остров Рюген. Сведенията пък на исландския хронист Тордарсон до голяма степен повтарят сведения-

та на Саксо, което е индикация за използването на един и същ писмен източник.

При използването на всички тези паметници трябва да се имат предвид няколко обстоятелства. Преди всичко немските хронисти били духовни лица и като представители на християнската църква се отнасяли с предубеждение спрямо полабските езичници. Друго важно положение, отнасящо се до стойността на изворите, е, че в по-голямата си част известията на немските духовници се опират на чужди разкази. Или, с други думи, много от свидетелствата, с които разполагаме, са от втора и трета ръка. При това, пренебрегвайки историческата последователност и правдивост, в много случаи хронистите нахвърляли безразборно информацията, достигаща до тях. Освен това повечето хронисти предават историческите събития едностранчиво. Така например Хелмолд описва преди всичко своята епископия в Холщайн, Саксо представя датските интереси в противоречията между датчани и немци и т.н. Всички тези факти затрудняват научната интерпретация на сведенията за религиозния живот на полабите.

Най-висш бог за цялата лютичка племенна общност бил Сварожич (*“в тази земя има храмове, изкусно изработени от дърво, /.../ отвътре пък има статуи на божества, изработени на ръка, с издълбани различни имена, страховито покрити с шлемове и ризници, сред които най-главният се нарича Сварожич и от всички родове е уважаван и почитан пред другите.”*(3)). Мнозинството учени са единодушни, че наименованието Сварожич се извежда от Сварог. Или с други думи, Сварожич е син на Сварог (4). Известно е, че староруските писмени източници идентифицират бог Сварог с гръцкия бог на огъня Хефест. Самата етимология на наименованието Сварог се извежда от славянското *свар-*, *свор-сварит*, което се свързва с огън. Неслучайно руските трактати от XI и XII век (*“Повесть временных лет”*, *„Слов некого христороубица”*) също отбелязват, че Сварог е най-древният бог на слънцето, огъня и светкавицата. Според други учени наименованието Сварог имало индогермански корен. Те откриват паралели със *„сварга”* (небесен рай), което в стариндийските химни *„Ригведа”* означавало жилище за индийските богове Индра, Агни и Сома. Всъщност, поне засега, най-правдоподобно си остава мнението, че има славянски произход.

Руските извори отбелязват, че източните славяни наричали своя главен бог освен Сварог също и Перун. За западните славяни обаче Сварожич си останал главен бог. Титмар Мерзебургски представя Сварожич като бог на войната с качества на оракул. Специално за този идол било издигнато светилище, в което съхранявали военни знамена. Тук лютичите принасяли в жертва част от плячката и дарове в знак на благодарност. Огромното значение, което имал Сварожич в пантеона на полабите, се потвърждава и от епископа Бруно Кверфуртски. Така например той споменава, че пред знамената на Сварожич лютичите принасяли човешки жертви. Адам Бременски пък нарича главния лютички бог Радигост. По неговите думи най-силни сред лютичките племена били редарите и в техния град Ретра се намирало езическо култово средище. *„Там е построен голям храм на демоните, от които най-главен е Радигост. Статуята му е от злато, а ложето му е застлано с пурпур”* (5). Хелмолд пък добавя, че Радигост бил и *„бог на зямата, населявана от абодритите”* (6). Очевидно главното лютичко божество се споменава в литературата с различни имена. Едва ли в един и същи период лютичите са имали две главни светилища, едното от които носело името Радигост с идол Сварочиц, а другото светилище на име Ретра с идол Радигост. Учените предполагат, че използвайки данни от Титмар, Адам Бременски, който пише своята хроника половин век по-късно, забравя да напише името на божеството Сварожич и вместо него записва Радигост, а светилището назовава Ретра. Тази грешка бива повторена и от Хелмолд. Съпоставяйки всички извори, в които се споменава главното лютичко божество, днес учените са единодушни, че полабското божество Сварожич е идентично с божеството Радигост.

Най-вероятно светилището на това главно лютичко божество представлявало и главен езически център за всички полабски племена до 1057 г. Изворите свидетелстват, че през тази година избухнала междуплеменна война сред лютичката племенна общност. Племената цирципани и кесинци напуснали лютичкия племенен съюз. Според Хелмолд причината за настъпилия конфликт е, че тези две племена не искали да признаят върховенството на редари и толензи, в чиито земи се намирало главното светилище Ретра. *„Сред тях се надигна огромна свада за господство и върховенство. Редарите и толензите*

искаха да господстват, тъй като ... техният храм, в който се вижда идолът на Радигост, е почитан от всички славянски народи ... защото той (храмът) заради отговорите на божеството и ежегодно правените тук жертвоприношения беше посещаван често от тях (славянските народи). От друга страна, цирципаните и кесинците отказаха да бъдат слуги...стигна се до войни, при които редарите и толензите бяха победени в кръвопролитни битки” (7). По всичко изглежда, че редарите, под чиято опека се намирало главно-то лютичко светилище, предявявали претенция за хегемония над останалите племена. Някои учени предполагат, че именно по време на тези вътрешнополитически размирици култовото средище Ретра били преместено на друго място. Други изследователи допускат, че този култов център бил разрушен 10 г. по-късно – през 1068 г. Тази хипотеза има основание, тъй като в изворите се споменава, че през същата година немски войски нападнали лютичките земи. /„Епископ Бурхард унищожи и опожари провинцията на лютичите, ядосан от това, че в Ретра почитат кон вместо Бог, и се върна в Саксония”(8).

Много вероятно е след унищожаването на светилището в Ретра през 1068 г. неговата централна роля да е преминала върху храма на Святovit на остров Рюген. До началото на XII век това светилище представлявало последен бастион на полабското езичество. Като последен езически бог Святovit символизираше не само религиозна, но и политическа свобода. Той се превърнал в обединително ядро в борбата за запазване целостта на лютичкия племенен съюз. Полабите виждали в присъствието на този езически бог залог за своята независимост. Последните им опити да отхвърлят немското политическо влияние били свързани с надеждата за помощ от бог Святovit. Ето защо култът към този идол вероятно прескочил регионалните граници на острова и се разпространил сред всички останали полаби. “Святovit е бог на ругияните, който заемаше първо място сред всички останали славянски божества. Той беше най-известният благодарение на победите и най-влиятелният благодарение на пророкуванията. Затова... му носеха не само вагрите, а от всички славянски страни година след година Трибут и го признаваха за бог на боговете”(9). Светилището и намиращият се в него идол на Святovit са подробно описани от Саксо Граматика. “В храма стоеше една огромна статуя,

която надминаваше по своите размери човешките чрез нейните четири глави и също така четири шиш, като две от тях гледаха към гърдите, а другите две бяха обърнати към гърба; ...главите, поставени отпред изглеждаха така, сякаш гледаха надясно, а и задните (глави) гледаха наляво” (10). По-нататък хронистът пише, че лицата на идола били обръснати, а косите – подстригани. Святovit бил бог на войната, който чрез своя кон предвождал войските по време на война. След победоносен поход той получавал част от плячката във вид на жертвоприношение.

Святovit бил обожествяван от полабите и като предвестник на реколтата за предстоящата година. По думите на Саксо местният жрец правел предсказания с помощта на вино в рога, държан от култовата фигура. *“На следния ден, когато народът се беше разположил пред вратите на храма, той (жрецът) сваляше рога от ръката на идола и проверяваше дали част от количеството на налятата медовина е намаляло.”* (11) Рогът, който бил направен от различни метали, жрецът напълвал ежегодно с вино. В лявата си ръка идолната фигура държала грамаден меч, чиято ножница и дръжка биели на очи не само с великолепната си гравюра, но и с външния блясък на сребро. Мечът може да се тълкува като сигурен знак, че Святovit бил не само бог на плодородието и изобилието, но и на войната (виж реконструкцията по Варнке).

Друго божество, което имало качествата на Святovit, е божеството Яровит, чийто храм се намирал във Волгаст (близо до дн. Грайфсвалд). Немските хронисти наричали това божество Геровит, но най-вероятно на славянски език това име звучало като Яровит. Безспорно името е съставено от две срички: *яр-*, което означава ярък, огнен, и окончанието *-вит* за лично име. Ето защо повечето учени са на мнение, че Яровит имал същите качества като Святovit. Херборд и Ебо разказват, че в храма на Яровит се намирал неговият щит (*„щит, висящ на стената с удивителна големина, направен с много старание и умение, покрит със златни плочки, който никой смъртен нямаше право да докосва; не зная дали това божество е с върховна власт в свещеноедействията и езическите вярвания, но никога освен по време на война не биваше да бъде местено от своето място. То, както по-късно разбрахме, беше посветено на техния бог Геровит,*

който на латински се нарича *Марс*, и *вярваха*, че ще победят във всички битки, ако го носят със себе си) (12). Явно, че щитът бил един вид инсигнация на идола. Фактът, че хронистите сравняват Волгаския идол с римския бог на войната *Марс* доказва, че *Яровит* също бил военен бог. Освен като закрилник във войната, според мнозинството учени лютичите обожествявали *Яровит* подобно на *Святовит* и като бог на плодородието. Това се потвърждава от сведенията на *Хелмолд* за жреца, под чиято опека се намирал храмът на *Яровит*. Преобличайки се като Бог, този жрец заплашил жителите на *Волгаст*, че ако се кръстят, ще им отнеме реколтата и благоденствието (13). Предположението, че *Яровит* е бил действително бог на плодородието, има основания и те се съдържат в някои паралели със староруското божество *Ярила*, което според староруската народна традиция било бог на плодородието. Свързването на полабския бог *Яровит* с плодородието се потвърждава и от *Ебо*, който споменава, че в *Хафелберг* (дн. провинция *Брандербург*) славянското племе *хефели* пък провеждали празници в чест на *Геровит/Яровит* и целият град бил украсен със знамена. Най-вероятно в случая става въпрос за честване на пролетен празник (14).

На остров *Рюген* освен *Святовит* били обожествявани още три божества: *Рюгявит*, *Поревит* и *Поренут*. Наименованието на божеството *Рюгявит* се извежда от името на острова *Рюген*. С други думи, *Рюгявит* означава властелин на *Рюген*. Неговата култова фигура била представена с осем меча, което е индикация, че бил бог на войната. Тук възниква въпросът доколко е възможно на остров *Рюген* да са съществували две силни божества на войната като *Святовит* и *Рюгявит*. Обяснение на този феномен дава полският историк *Гишор*, според който всъщност *Святовит*, *Рюгявит* и *Яровит* са олицетворение на едно и също главно божество, а именно на бог *Перун*. В подрепа на тая теза е името на бог *Поренут*, което най-вероятно представлявало видоизменена форма на *Перуник* (син на *Перун*). При политеистичната система едно и също главно божество в различните места се появява в различни форми и под различни имена (15).

В религиозните вярвания на полабите бил застъпен не само политеизмът, но и хенотеизмът, т.е. вярата в един върховен бог не изключва съществуването на други богове и не забранява тяхното

обожествяване (16). Доказателство за този хенотеизъм при полабите е описанието на Хелмолд. „При всички тези многобройни божества, с които те вдъхваха живот на своите ниви и гори..., не отричаха, че има един бог на небето, господстващ над тях (останалите божества); този всемогъщ бог владееше само небето, останалите (божества) му бяха подчинени ..., те произхождаха от неговата кръв, и всеки от тях беше толкова по-благороден, колкото по-близо стоеше до бога над всички божества”(17). По всичко изглежда, че този този всемогъщ небесен бог, който се хранел с кръвта на останалите богове, е бил през X век слънчевият бог Сварожич, чиято функция по-късно била приета от Святovit.

След залеза на централния лютички култов център Ретра абодритите също изградили свое култово средище под открито небе. Литературните извори свидетелстват, че през XII век абодритското племе вагри (в дн. провинция Мекленбург) обожествявали божествата Прове и Подага („Там, сред многото дървета, стояха свещени дъбове, посветени на местно езическо божество Прове. Дъбовете бяха оградени с дървен плет. В светилището водеха два входа, предните стени на двете порти бяха богато украсени.”) (18). Името на идола се среща в един писмен извор като „Проне”, което дава основание на някои учени да предполагат, че в случая става въпрос за друг вариант на обозначаване на Перун. Според други учени Прове не е име на божество, тъй като Хелмолд приел славянската дума *право в смисъл съдебно право за име на божество. „...Всеки понеделник там се събирали жителите на страната заедно с княза и жреца за провеждане на съд”(19). Сериозни възражения срещу свързването на Прове с право изказаха такива езиковеди като Мосчински. За него наименованието Прове има келтски произход и се извежда от името на келтския бог Борво – бог на слънцето. Според него едва ли можело да се пренася древнополабската фонетика от втората половина на XVIII век върху фонетиката от XII век (20). Все пак поне засега най-правдоподобно си остава мнението, че Прове е бил бог на съдебното право, тъй като изворите недвусмислено говорят, че пред светилището се свиквали народни събрания и се провеждал съд.

По думите на Хелмолд единствената богиня, обожествявана от всички полаби, се наричала Жива (*Siwa, Siwe, Silue, Synna*). Полският

лингвист Мосчински извежда името от корена *ziv – живот, или Жива – богиня на живота. Титмар също споменава богиня, намираща се в храм на Сварожиц. Можем да предположим, че именно богинята Жива била изобразена на езическите знамена, с които лютичите влизали в бой. „Лютичите се върнаха ядосани в земите си, тъй като беше осквернена тяхната богиня. Тя именно беше изобразена на техните знамена и едно нейно изображение беше пробито с камък от оръженосеца на маркграф Херман” (21). Възможно е тази полабска богиня да съответства на полската богиня Жива, спомената от Ян Длугош.

В изворите съществува група от славосъчетания, за които е спорно дали са имена на богове, или на псевдобожества. Пример в този смисъл са названията Подага (*Podaga*), Пизамар (*Pizamar*) и Припегала (*Pripegala*).

Интерпретацията на наименованието Подага е проблематична. По думите на Хелмолд това божество било почитано от абодритското племе варги в крепостта Плун, близо до дн. град Любек (22). „Някои изследователи виждат в Подага, богинята, която според митическите представи обитавала гори и лесове” (23). Други учени предполагат, че в случая става въпрос за сричкова метатеза: Podaga – Pogoda. Те приемат, че Подага е божество на времето (метеорологическо). Руският учен Робаков пък е на мнение, че Подага не е толкова име, колкото епитет на архаично женско божество на природата или земята: „пода-телка на блага”, т.е. женското съответствие на Дажбог.” Всички тези интерпретации обаче остават хипотетични. Интерес представлява лингвистичният анализ на полския славист Мосчински (24) на думата “подага”. Според него неслучайно Хелмолд описва абодристкото божество като *praepotens* (всемогъщ). Използвайки близостта на старополабския със старополския език, Мосчински стига до извода, че старополската дума “*potoga*” е близо до старополабската *potēinie* (всемогъщ). Ето защо основателна е хипотезата, че потога не е лично име, а епитет. Вероятно Хелмолд е приел епитета, подчертаващ качеството на това божество за име. И така истинското име на този всемогъщ Плунски бог остава за нас непознато.

Също толкова проблематично е да се установи доколко името Пизамар (*Pizamar*) е теоним. Това наименование е споменато от исландския хронист Олаф Тордарсон в сагата за датския крал Кнут.

Напоследък думата “пизамир” също беше подложена на лингвистичен анализ от полския славист Мосчински. Според него “пизамар” се извежда от старополск. *beimierny* и *beimiarny*, което означава *безмерие, безграничност*. Той установи, че представката *bez- често е заменена в изворите с -i- (*biz-*), например: Prosimiř от Prozmer. Втората сричка *-merъ, >-marъ най-вероятно исландският хронист приел като окончание на лично име -mjar, напр. Фолкмар. По думите на Мосчински скандинавските и германските хронисти оприличавали старославянски лични имена, завършващи на *-mirъ и merъ, със старогерманското окончание на лично име -mar. Така съставителят на исландската сага по погрешка приел епитета “безмерен” за теоним.

Наименованието *Pripegala* също не е име на божество, а епитет. Това име ни е познато от писмото на магдебургския архиепископ Аделгот. Изследователите обаче предполагат, че съставител на писмото е белгийски духовник, който участвал в подготовката на кръстоносен поход срещу славяните (25). То е писано през 1108 г. и съдържа славянската дума Припегала, използвана четири пъти и интерпретирана като име на божество. През 1837 г. Каспар Цойс сравни думата *Pripegala* с руската дума “припека” или “препичам”. Отгук насетне се развила теорията, че *Pripegala* съответства на старославянския бог на слънцето Припекало. Според Мосчински споменатата в изворите *Pripegala* обаче няма нищо общо със слънчево припичане. Според него по-скоро бихме могли да свържем с полската дума *opieka* = опека, грижа, покровителство, т.е. да изведем от пол. глагол *piecza* (грижа), към който е прибавен суфиксът -ala. Така окончанието -ala превръща глагола *přiekatі se (грижа се, закрилям някого) в епитет: опекун, настойник, закрилник. С други думи, в случая става въпрос за полабско божество, което играло ролята на закрилник.

Към божествата с неизяснена етимология се отнася и наименованието Хенил, споменато от Титмар във връзка с полабски народен обичай. Той разказва, че в едно полабско село пастирите имали някакъв странен прът („*научих също за една тояга, на чийто връх се намираще ръка, държаща железен пръстен. Тази тояга, която се намирала при първенеца на селото, била разнасяна от него от къща на къща с поздрава: „Пази Хенил, пази”. .. тя (тоягата) била наричана така от селяните. И след това пируваха и мислеха, че чрез*

защитата, която им носи тоягата, са защитени. ...”(26). Някои изследователи предполагат, че *Hennil* е соларно божество, почитано също и като покровител на скотовъдството (27). Други приемат, че самата тояга представлявала един вид дървен идол на божество. Според полския историк Урбанчик думата “хенил” няма славянски произход, а представлява название за пастирска тояга, което Титмар приел погрешно за име на бог. Още по-причудливо е обяснението на полския лингвист Мосчински, според който Хенил е било разговорното немско название за магическата пастирска тояга, произлизащо от „Hähnlein” = петленце. По думите на полския лингвист е възможно на върха на тоягата да е изработена дървена фигурка с форма на петел: (*Hahn*). В интерес на истината трябва да признаем, че на въпроса доколко Хенил е теоним или не, не може да се отговори с абсолютна сигурност.

Друго важно положение, отнасящо се до религиозните представи на полабите, е наличието на *вярата в многолики богове*. Както видяхме по-горе, главният полабски бог Святovit бил многолик идол. Изворите свидетелстват и за други многолики божества: Рюгявит, Поревит, Поренут и Триглав. Тези идоли също били персонифицирани със статуи и храмове. По думите на Саксо Рюгявит имал глава *“със седем изображения на човешки лица, които се сливаха в една обща повърхност. ...също толкова на брой истински мечове с ножници на един пояс, опасващ неговото тяло. Осми (меч) държеше изваден в дясната ръка”* (28). Идолът на Поревит имал пет глави, статуята пък на Поренут била *„изобразена с четири лица, а нето беше поместено на гърдите, чието чело се докосваше от лявата ръка, а брадичката – от дясната ръка* (29). Трите божества Рюгявит, Поревит и Поренут били обожествявани в местността Гарц на остров Рюген. В Бранденбург, Щетин и Волин полабите се прекланяли пред идола Триглав, който бил наречен така заради трите му сребърни глави. За това свидетелства монахът от Прихлинген, който разказва как Ото Бамбергски през 1124 г., по време на своята мисионарска дейност в земите на полаби и померани, пристигайки в Щетин *„...унищожил самия троен Триглав, свали среброто от трите му глави, заради което се нарича Триглав, и го отнесе със себе си, после ги изпрати (главите) с благодарност на негова светлост*

папа Каликст като доказателство за своята работа...” (30). Другият биограф на бамбергския епископ допълва разказа за Триглав, като отбелязва следното: „Златна кърна покриваше очите и устата му (на Триглав), поради което жреците твърдяха, че най-главното божество имало три глави, за да управлява небето, земята и ада, и неговото лице беше покрито, за да премълчава греховете на хората...” (31).

По думите на Хелмолд представянето на божества с „две, три, дори повече издялани от дърво глави” (32) е типичен за полабите религиозен обичай. Както писмените извори, така и археологическите находки доказват концентрирането на многоглави статуи единствено сред полабите и съседни на тях райони. Така например дървена фигурка с размери 9,8 см беше открита във Волин. Изработената от дърво статуйка бе открита в основите на раннохристиянска църва и се отнася към втората половина на IX век. Тази малка скулптурка най-вероятно представя Святovit с неговите четири лица и е една от най-важните археологически находки, визираща езическите представи на полабите.

Съвсем различна е статуята от Фишеринзел (при Нойбранденбург). Културният слой, в който бе намерена, се отнася към XI – XII век. Статуята е с височина 1,7 м и представлява две еднакви изображения с брада, заради което е наричана „близнаците”. Скулпторът е изработил много добре не само двете лица, но и брадите и раменета на човешката фигура. Част от скулптурата е разрушена под влиянието на климатичните условия. Според археоложката Елке Далмер-Грингмут тази скулптура символизираше две божества, отговарящи за различни сфери от полабския начин на живот, и тяхното срастване в едно цяло (33). В този смисъл изображението на триглавия идол от Щетин, представляващо „три прилепнали една до друга глави”(34), много напомня на статуята от Фишеринзел, при Нойбранденбург. С други думи, вероятността статуята от Фишеринзел да представлява една от често срещаните многоглави и многоличеви божества е реална. За съжаление, са запазени много малко славянски многоглави скулптури от този род.

Подобна многоглава фигура, само че в район, съседен на полабския, бе открита в средата на XIX век в Збруч (Урайна). Тя представ-

лява един каменен стълб, състоящ се от четири страни с височина 2,6 метра и наречена на бог Святovit. Всяка страна е разделена на три зони с изображения символизиращи небе, земя и подземие. Отделните страни изобразяват четирима мъже, които по ориенталски образец са облечени с кафтан, пристегнат с колан. Тези четири лица са покрити само с една шапка (8). Три от стените представят божеството с такива атрибути като пръстен, рог, меч, както и кон, с което се символизируют различните сфери на влияние на този идол. Оригиналната култова фигура, отнасяща се към първата половина на X век, днес се съхранява в археологическия музей в Краков.

Врата в езическите богове останала сред полабите жива и през XII век, когато всъщност християнството в този район било отдавна наложено. Полабите използвали езическата религия като обединително звено в борбата за отстояване на своята независимост. Езическите капища и храмове представлявали цитадели на политическата власт, духовно-идеологическото единство и обществена организация. С помощта на езическите вярвания лютичите отстоявали почти тривековните опити на немците за политическо подчинение. Така запазването на религиозните езически вярвания позволило на лютичите да устояват на многовековната немска експанзия.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Winecke, E.** Untersuchungen zur Religionen der Slawen, Leipzig, 1939.
2. **Palm, Th.** Wendische Kultstätten, Lundt, 1937, S. 15.
3. Thietmar VI, 23.
4. **Moszynski, L.** Die vorchristliche Religionen der Slawen im Lichte der slawische Sprachwissenschaft, Böhlau, 1992, S. 68.
5. Adam II, 21.
6. Helmold I, 52.
7. Helmold /I, 21.
8. Ann, August. III, 128, Augsburger Annalen 1068.
9. Helmold II, 108.
10. Helmold I, 84.
11. Saxo XIV, 39.
12. Ebo, III 8, Herbord, III 6.

13. Herbord III, 4 Vitz.
14. Ebo III, 3.
15. **Vana, Z.** Mythologie und Götterwelt der slawischen Völker, 1993, S. 98.
16. **Moszynski, L.** Die vorchristliche Religionen der Slawen im Lichte der slawische Sprachwissenschaft, Böhlau, 1992.
17. Helmold I, 84.
18. Пак там.
19. Пак там.
20. **Moszynski, L.** Die vorchristliche Religionen der Slawen... 1992, S. 78, ff.
21. Thietmar VII, 47. Тук авторът подчертава своето възмущение от съюза между християни и езичници. По времето на Хайнрих II (1002–1024) немците и лотичите сключили съюз за съвместни действия срещу полския крал Болеслав I Храбри (992–1025).
22. Helmold, I 84.
23. **Панчовски, И.** Пантеонът на древните славяни. София, 1993.
24. **Moszynski, L.** Die vorchristliche Religionen der Slawen... 1992.
25. Пак там.
26. Thietmar VII, 69.
27. **Moszynski, L.** Die vorchristliche Religionen der Slawen.
28. Saxo, XIV.
29. Пак там.
30. Monacus Priefligensis MGH t. XIV цитирано по Мосчински.
31. Ebo, III 1.
32. Helmold, I 84.
33. **Gringmuth-Dallmer, E./Hollnagel, A.** Jungslawische Siedlung mit Kultfiguren auf der Fischerinsel bei Neubrandenburg... 1971, S. 128.
34. Herbord, II 32.
35. **Schlott, U.** Vorchristliche und christliche Beziehungen bei Kelten, Germanen und Slawen, Hamburg, 1997.
36. **Herrmann, J.** Ein Versuch zu Arkona. Tempel und Tempelkonstruktion... 1993.
37. **Filipowiak, W.** Slawische Kultzentren zwischen Odermündung und Rügen. In: 825 Jahre Christianisierung Rügens. Symposiumsbericht. – Altkirchen, 1993 S. 19–36.